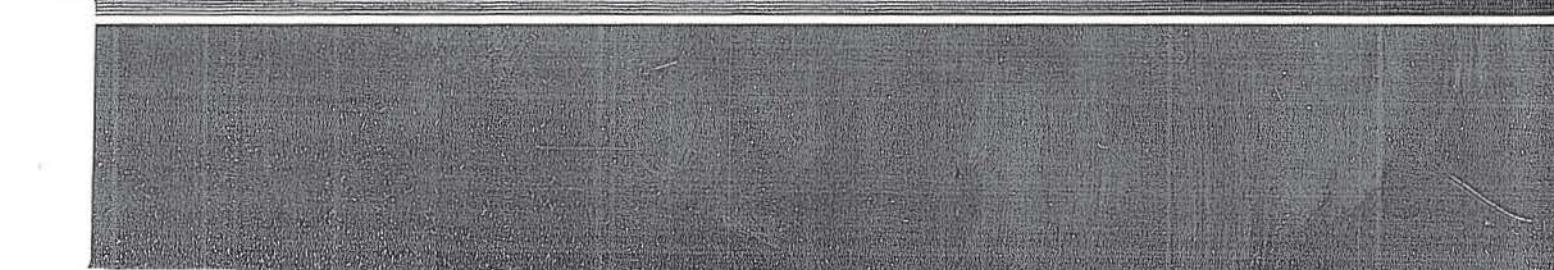
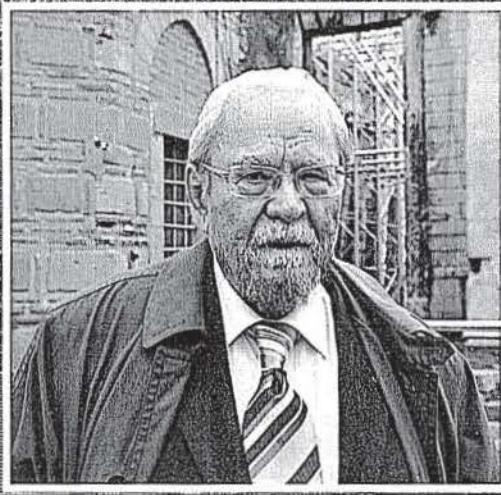
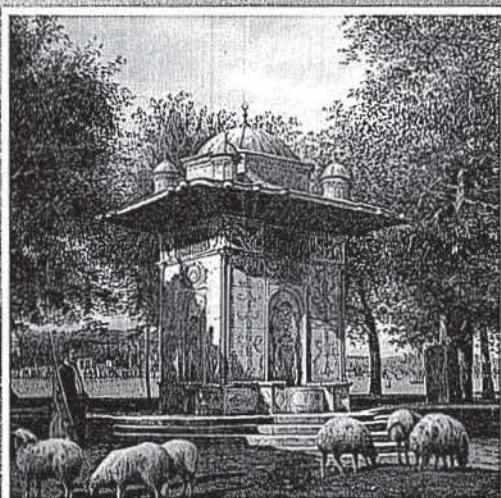

MİLLİ SARAYLAR

KÜLTÜR - SANAT - TARİH DERGİSİ SAYI: 7 / 2011

Beşiktaş Sahilsarayı Çinili Köşkü

Nuran Kara Pilehvarian*

 olmabahçe Sarayı'nın yerinde var olduğu Osmanlı devlet yazışmaları, Kauffer Haritası (resim 1), Moltke Haritası (resim 2), döneme ilişkin gravür ve seyahatnamelerden anlaşılan Beşiktaş Sarayı'nın (resim 3) günümüzdeki Beşiktaş meydanına en yakın yapısı olan Çinili Köşk ne yazık ki günümüze ulaşamamıştır. Bu yazının amacı; günümüze ulaşamayan Beşiktaş Sahilsarayı Çinili Köşk'ünü, mevcut yazılı ve görsel bilgiler ışığında değerlendирerek, Osmanlı saray mimarisinde, varlığını bir gelenek olarak sürdürmüş, sofali divanhane olarak anılan üç ya da dört eyvanlı, iç ve dış cephelerindeki çini kaplamalarından ötürü "Çinili Köşk" olarak adlandırılan köşk mimarisinin kökenlerini irdelemektir.

Çeşmizade Silahtar ve Raşid tarihlerine göre 1091 H./1680M. yılında Avcı lakaplı Sultan IV. Mehmed Han tarafından Beşinci Vezir Kara İbrahim Paşa'nın nâzır-ı bina tayini ile Mimar İsmail Ağa'ya, Çağaloğlu/Cığalazade Yalısı diye bilinen miri sarayın arazisine, eski binaların bir kısmının yıkılması ve saraya mülhak bostandan çokça yer alınması ile yaptırılan ve Çeşmizade Silahtar Tarihi'nde Havernak Kasrı'na benzetilen Çinili Köşk, zaman içerisinde geçirdiği tamiratlarla 1855'e kadar ulaşmıştır. Günümüzdeki Dolmabahçe Sarayı'nın inşası sırasında zaman zaman şantiye binası¹ zaman zaman depo olarak kullanılan yapıya ait Avrupalı gezgin ve yazarların çeşitli görsel, yazılı betimlemeleri bir de yıkılmadan önce Kırım Savaşı sırasında İstanbul'a gelen James Robertson tarafından çekilmiş bir fotoğrafı bulunmaktadır (resim 4).

Çinili Köşk'ten hayranlıkla söz eden gezginler; İngiliz Hobhose, Fransız rahip Aubry de la Motraye yapıyı göremediklerini ancak çok güzel olduğunun söylendiğini yazarlar.² Osmanlı devlet yazışmalarında "Çinili Mabeyn-i Hümayunu", "Çinili Odalar", "Kâşili Köşk", Kauffer Planı'nda "Koeschl Persan", A. de la Motraye'nin 1723 de yayınlanan Seyahatnamesi'nde "Porselen Köşk" olarak anılan yapıya ilişkin ayrıntılı bilgi veren görseller; Beşiktaş Sahilsarayı'ndaki III. Selim Dönemi'nde eklenen bazı yapıların yapımında çalışmış olan Melling'in yaptığı ve "Voyage Pittoresque de Constantinople et du Bosphore" (1819) adlı kitabında yayınladığı bir gravür (resim 5) ile D'Ohson'un 1820 tarihinde bastırdığı "Tableau Général de l'Empire Ottoman" adlı kitabında l'Espinasse'a yaptırdığı gravürdür (resim 6). "Tour du Monde" da yayınlanan bir yazda "Le Salon d'éte au Séail"diye isimlendirilen, Adalbert de Beaumont'un krokisine göre Catenacci'nin hâkettiği gravür, S. H. Eldem'e göre

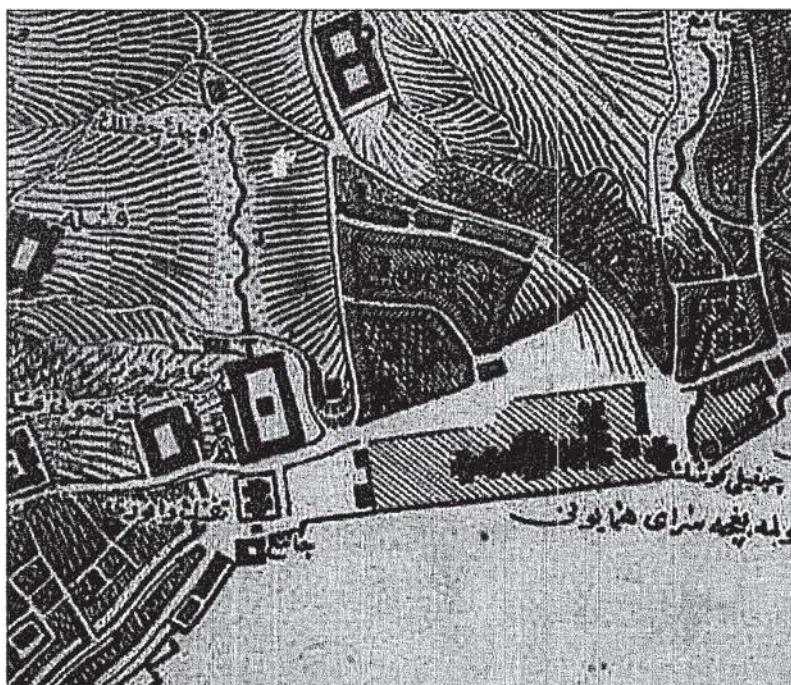
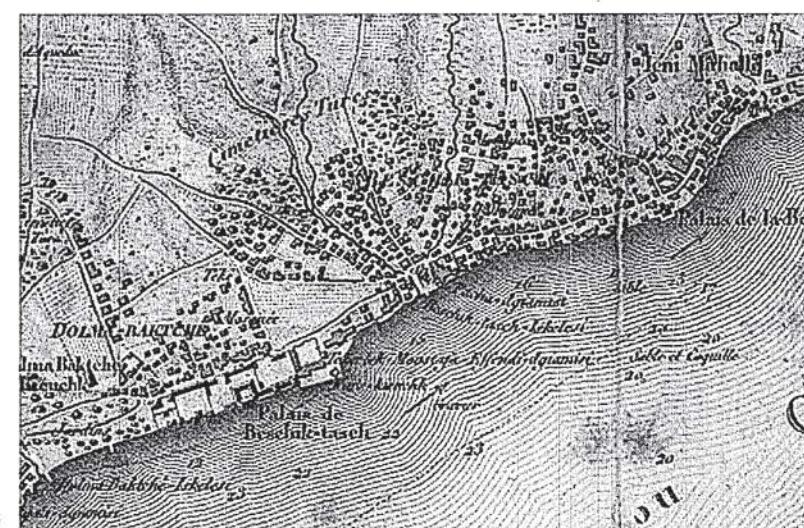
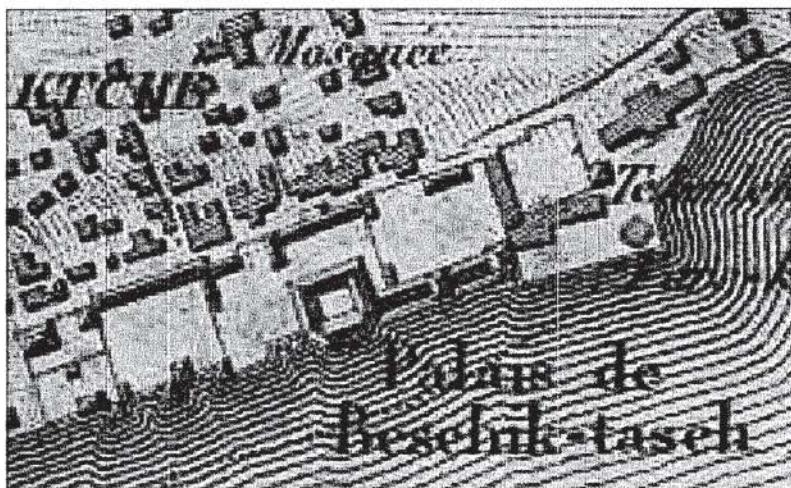
Beşiktaş Sahilsarayı'ndaki Çinili Köşk'e aittir³ (resim 7).

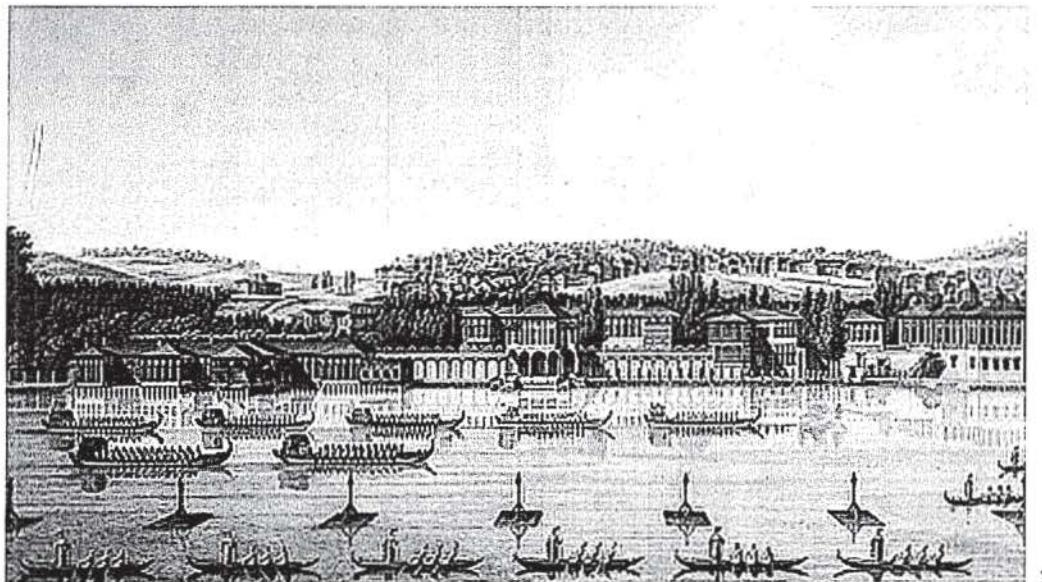
Günümüzde Başbakanlığa tahsis edilen binanın yerinde olduğu varsayılan yapı hakkında en ayrıntılı mimari bilgi veren S. H. Eldem'in, döneme ilişkin kaynaklardan hareketle yaptığı restitüsyon çizimlerine (resim 8-9-10) ve diğer tanımlamalara göre⁴ iki katlı olan yapıının planimetrik düzeninin, denize bakan üç sofalı bir divanhane ve bu divanhane'den içerisinde iki havuzun bulunduğu bir bölümlenme ile ayrılan, divanhane ile eşit büyüklükte bir giriş mekânı, bu mekânının yanlarındaki servis hacimleri ve bu mekâna bitişik dışardan merdivenle ulaşılabilen üzeri örtülü bir seyir terasıından oluştuğu söylenebilir. Üzeri örtülü seyir terası Silahtar Tarihi'nde bu inşaatlar sırasında düzenlendiği belirtilen ikinci cirit meydanına bakıyor olmalıdır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan H.1116/1704 tarihli Sultan III. Ahmed Dönemi'nde mevcut köşklerin eşya durumunu gösteren bir belgede, yapının bölümleri ve bu bölümlerde bulunan eşyaların listesi mevcuttur. Bu belgenin dışında, H.1190/1776, H.1191/1777, H.1223/1808, H.1224/1809 tarihli, yâpiya ait çeşitli tamirler için hazırlanmış keşif layiheleri mevcuttur.

Yapının örtüsünün kubbeli olduğu Çeşmizade'nin tanımından, günümüze ulaşan gravürlerden ve dönemin seyyahlarının çizimlerinden anlaşılmaktadır. Yine Çeşmizade tarihinden ve yukarıda anılan, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bina Eminliği tasnifinde bulunan tamir belgelerinden, yapının 1775-76 yıllarında esaslı bir onarım geçirdiği ve üst örtüsüne müdahale edildiği anlaşılmaktadır. II. Mahmud Dönemi tamiratları sırasında ise tüm çatı örtüsü değiştirilmiş ve kubbeler kaldırılmıştır.

Çeşmizade'nin günümüzdeki Necef

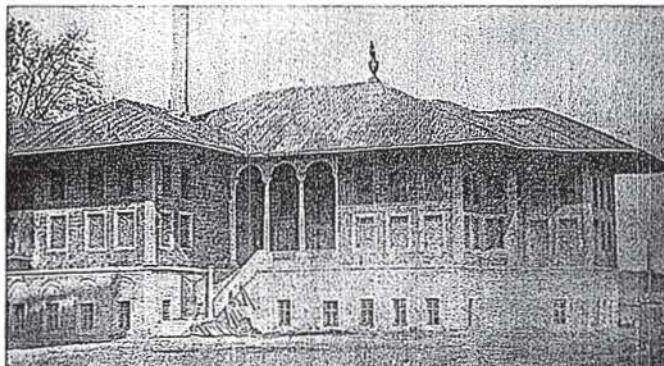
1-a,1 Kauffer Haritası.

2 Moltke Haritası.

3 Beşiktaş Sahilsarayı'na ait bir gravür.

4 Kırım Savaşı sırasında İstanbul'a gelen James Robertson tarafından çekilmiş Çinili Köşk'e ait bir fotoğraf.

kentinin yerinde olan Hire'nin efsanevi kasrı Havernak'a benzeterek efsaneleştirdiği, Beşiktaş Kasrı adı ile de anılan Çinili Köşk, Osmanlı saray geleneğinde, kökeni İslamiyet öncesine inen, hükümdarlık simgesi doğulu bir mimari dilin uzantısıdır. Öncülü Topkapı Sarayı'ndaki Çinili Köşk/Sırça Saray olan Beşiktaş Sarayı Çinili Köşkü planimetrik açısından Osmanlı saraylarında; Topkapı Sarayı Yalı Köşkü, Revan Köşkü, Sepetçiler Köşkü, Hasan Paşa Köşkü, Şevkiye ve Gülhane Köşkü gibi değişik çeşitlemelerle tekrar eden bir üst kültür şemasıdır.

4

Sofalı divanhane olarak adlandırılan bu şemanın kökeni üzerinde 19. yüzyıldan bu yana çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bunların en bilineni, Beaumont'un 1847 de *L'Illustartion* dergisinde Beşiktaş Çinili Köşkü için yazdıklarında da geçen çadır benzetmesidir. Beaumont, Sedad Hakkı Eldem'in aktarımına göre şöyle yazmaktadır; "Beşiktaş Sarayı'nın bir ucunda dıştan ve içten Acem chinileriyle süslü bir köşk, şark zenginlik ve heybetinin bugün esine az rastlanan temiz bir örneğini ortaya koymaktadır. Söylenene göre inşasında Orta Asya Türk devletlerinin askeri düzeni temsil edilmek istenmiştir. Şefin otağı veya Han'ın köşkü ortasıdır ve büyük salonu teşkil eder, dört köşedeki odalar maiyete mahsustur".⁵

Beaumont kendisine aktarılan bilgiler ışığında bu değerlendirmeyi yaparken, çadırın fiziksel özellikleri dışında, gözlemlerine dayanarak yaşama - törensel amaçlar için kullanım açısından da köşk kavramı ile çadır arasında ilişki kurmuş olmalıdır. Oldukça tutarlı bir açıklama olan Beaumont'un yorumu, benzer fiziksel biçimlenmeye sahip köşklerin sadece Türklerde değil diğer yakın ve Ortadoğu toplumlarında sözgelimi Pers ve Sasanilerde hükümdarlık simgesi olduğunu

5

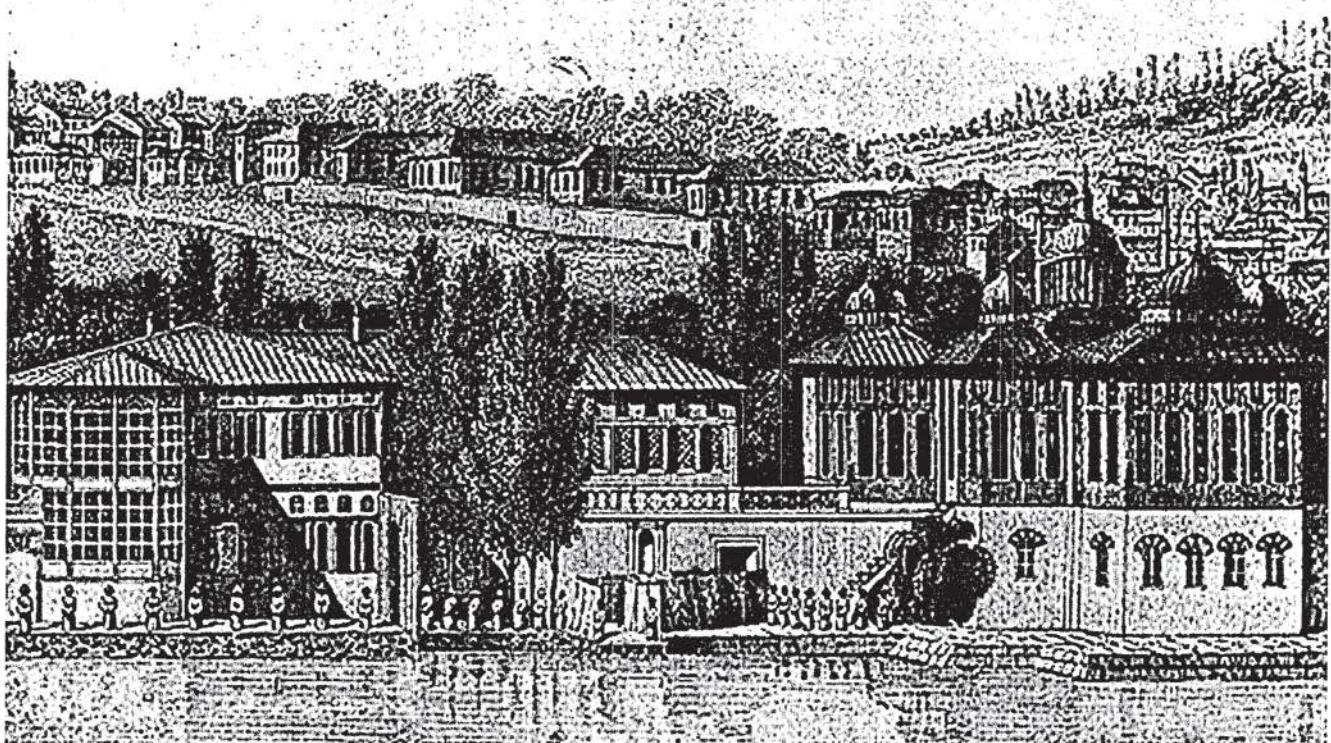
5 Melling'in yaptığı
bir gravür.

ögle saatı, kırmızı, kuş burcu, imparator, erkeklik, yang kavramlarını, kuzey; ay, kış, geceyarısı, siyah, kaplumbağa burcu, imparatorice, kadınlık, yin kavramlarını; doğu; güneşin doğuşu, bahar, sabah, gök rengi, ejder burcunu, batı; güneşin batışı, güz, akşam, beyaz, kaplan burcunu temsil etmektedir. Bu bağlamda kent planı Chou takvimini yansıtmaktadır. Hükümdarın köşkü ise kentin merkezinde dini anımlar yüklenmiş olan, eski Türkçe metinlerde "Temür Kazuğ" ve "Yitiken" adı verilmiş Kütup Yıldızı ve Ayı Burcu'nun altında bulunmaktadır. Ayrıca bu Köşk dünyanın merkezinde olduğu kabul edilen kozmik dağı simgelemektedir⁶ Köşk'ün beden duvarları yeryüzünü, kubbesi de gökyüzünü simgelemiştir. Göktürk hakanlarının bir hali üstüne oturup, boy beyleri tarafından otağ etrafında döndürülmesi otağın simgesel anlamına iliskin bir adetin göstergesidir. Böylece hakan yeryüzü etrafında döndüğü varsayılan güneşle özdeşleştirilmiştir⁷.

Osmanlı saray geleneğinde, Beşiktaş Sahilsarayı'nın Çinili Köşkü dışında Çinili Köşk adı ile bilinen tek örnek olan Topkapı Sarayı Çinili Köşkü/Sırça Saray Beşiktaş'taki Çinili Köşk'ten planimetrik düzen açısından farklı olarak dört sofali divanhane şemasına sahiptir. Dönemin tarihçisi Tursun Bey'in Topkapı Sarayı Çinili Köşk'ü anlatırken Kur'an'daki Neml Suresi'nde geçen, Hz. Süleyman ile Saba Melikesi Belkis'in karşılaşıkları, Süleyman'ın Sarayı'na atif yapması ve döşemedeki su oyunlarını suredeki billur döşemeye benzetmesi İstanbul'un alınışı ile birlikte cihan imparatorluğu olduğunu ilan eden 15. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin zihniyet dünyasında

göz ardi etmiş görülmektedir. Hernekadar Beşiktaş Sahilsarayı'ndaki Çinili Köşk gerek planimetrik düzeni gerekse çini dekorasyonu, merkezi mekân/orta sofa/divanhane anlayışı, içinde su/havuz öğelerini barındırması gibi özellikleri ile Orta Asya'dan beri Türk devletlerinde kullanılan hükümdar konutu özelliğini taşıyorsa da, döneminin tarihçileri tarafından benzetildiği Havernak Kasrı, doğuda aynı şema ve anlayışın, egemenlik alanı Kuzey Afrika, Anadolu ve Asya topraklarını kapsayan, Çin'e kadar uzanan İslamiyet öncesi İran kültür alanına işaret etmektedir. Türk devletlerinde hükümdar makamının simbolü olan otağa karşılık gelen sofali divanhane planındaki köşklerin kökeni, bu coğrafyada inşa edilmiş köşk ve saraylardır.

Türk kültüründe kainatın temsili sayılan hükümdar makamının simbolü olan otağın kökeni, bu konuda öncü ve temel bakışları oluşturan Emel Esin'e göre, Proto-Türk kabul edilen Choular'a kadar inmektedir. Yer yüzünde bir mikrokozmos olarak düşünülen hükümdar şehri dört yöne bakan dörtgen planlidır. Bu dört yönden güney; güneş, yaz,

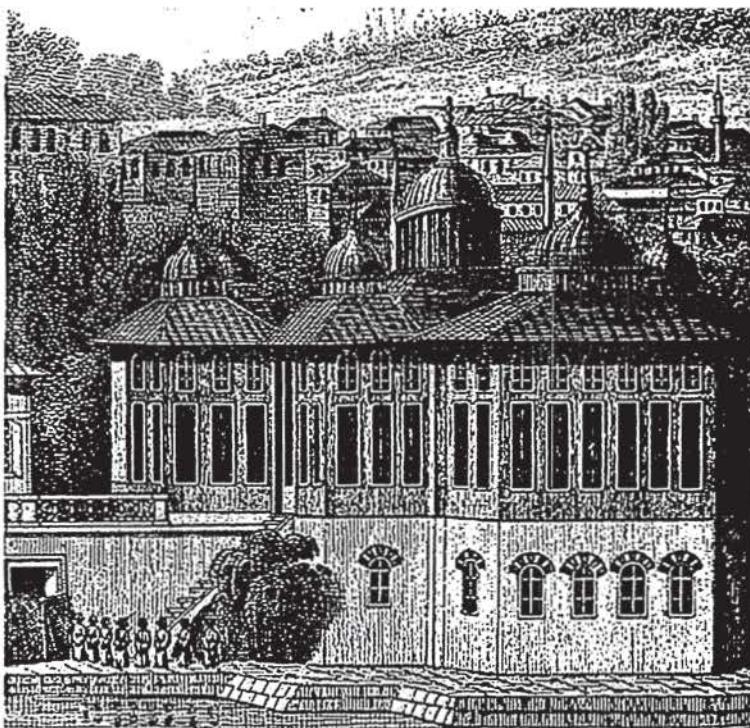
6

İslamiyet öncesi doğu hükümlük sembollerinin aynı zamanda Kur'an'da vaat edilen cennet köşkleri ile örtüştüğünü de göstermektedir.

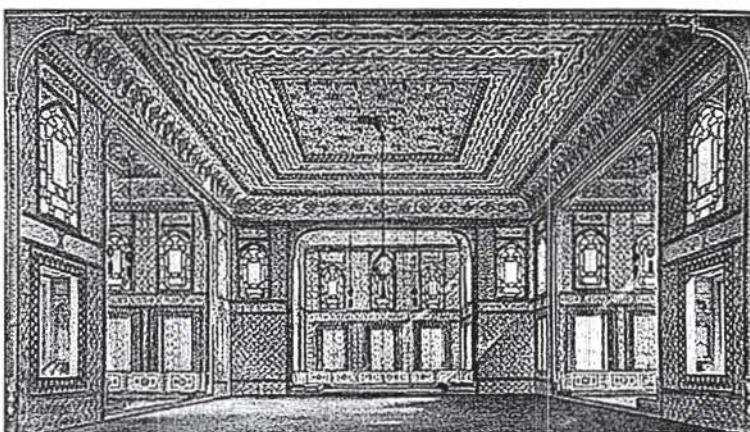
Tursun Bey'in *Târih-i Ebü'l Feth* adlı eserinde, yapının, yer seçiminde dahi etkin olduğunu belirttiği Fatih Sultan Mehmed Han'ın Topkapı Sarayı dış avlusunda inşa ettirdiği Çinili Köşk'ün planimetrik düzeni, 4 köşede birer oda ve odaların ortasındaki eyvanlardan oluşan, bilinen en önemli örneği İsfahan'daki 1670 tarihli Safevi Sarayı olmasına rağmen kökeni Büyük Selçuklulara dayandırılan, simgesel kökeni *heşt behiṣt* yani sekiz cennet diye tanımlanan düzendir.

Fars edebiyatındaki sekiz cennet imgesinden çıktıgı kabul edilen bu dünya cennetlerinin kültürel referansları Pers Dönemi'ne Mehr ya da Mitra ayinlerine kadar inmektedir. Sekiz cennetin eyvanlar ve aralarındaki mekânlarla simgelendiği bu sekiz bölümlü mimari şemanın temeli Zerdüşt inancına dayanır. Mehr ya da Mitra inancına göre güneş, gökkubbenin içinde 7 yıldızın arasında yer alır. Yine aynı inanışa göre güneş, aydan ve diğer yıldızlardan Ahuramazda'ya yani iyiliği temsil eden Tanrı'ya daha yakındır ve iyilerin ruhları gökyüzüne yükseldiği zaman Çenyut Köprüsü'nden geçerek yukarıdaki dünyalara ve Güneş'in üzerine çıkar, cennete Ahuramazda'nın yanına gider. Cennete gitmek için sekiz yıldız aşılmalıdır. Konunun İslami yorumu ise kısaca "Hikmet-i İslam" ile açıklanabilir. Kur'an'da kainat ve cehennem yedi merkebedir. Allah'ın rahmeti her zaman gazabından fazla olduğu için cennet de cehennemden fazla yani sekizdir. Farisi kaynaklarda Heş Behiṣt yani 8 cennet, ya da Heş bağ, Heş bostan, Heş hold olarak da nitelenen ve Hold, Dârüsselâm, Dârülkurra, Cennet-i Eden, Cennetü'l-Muavi, Cennetü'l-Naim Aleyeyn, Firdevs olarak adlandırılan 8 cennet Osmanlı kaynaklarında Huld, Dârüsselâm, Dârülkarâr, Adn, Me'vâ, Nâim, İlliyyîn ve Firdevs olarak adlandırılırlar.

6 D'Ohson'un 1820 tarihinde bastırıldığı "Tableau Général de l'Empire Ottoman" adlı kitabında l'Espinasse'a yaptırdığı gravür.

7

8

7 Adalbert de Beaumont'un krokisine göre Catenacci'nin hâkettiği gravür.

15. yüzyılda Fatih'in inşa ettirdiği Çinili Köşk için dönemin tarihçisi Tursun Bey tarafından ve 17. yüzyılda IV. Mehmed'in inşa ettirdiği Beşiktaş Çinili Köşk'ü için yapılan benzetmeler İran kültür dünyasının yalnızca bir kaynak olmayıp ayrıca Hint, Çin ve Arap cahiliye kültürleri gibi diğer doğu kökenli pek çok biçim için bir geçiş alanı oluşturduğunu da göstermektedir. Özellikle Beşiktaş Sarayı Çinili Köşk'ün inşa edildiği 17. yüzyıl IV. Murad Dönemi'nden itibaren Evliya Çelebi, Nef'i, Kâtîp Çelebi, Koç Bey'in yanında, Bekri Mustafa, Tifli, Hezарfen Ahmed Çelebi gibi kişiliklerin de yaşamış olduğu, ilim ve sanat ortamı açısından da önemli bir zaman dilimidir. Bu süreç siyasal ve ekonomik canlanmanın da söz konusu olduğu bir dönem olmuş; Osmanlı mimarlık ve kültür dünyası bir daha tekrarlanmayacak son görkemli klasik devrini yine bu zenginliğe yakışacak şekilde yaşamıştır. Askeri zaferleriyle Sultan Murad Han Gazi ya da "Fatih-i Bağdad" olarak adlandırılan IV. Murad şiirleri ve besteleriyle betimlediği kendi imgeler dünyasında "Muradi" ve "Şah Murad" mahlasını kullanmıştır⁸. Osmanlı hükümdarı olarak devlet yazışmalarında diğer Osmanlı

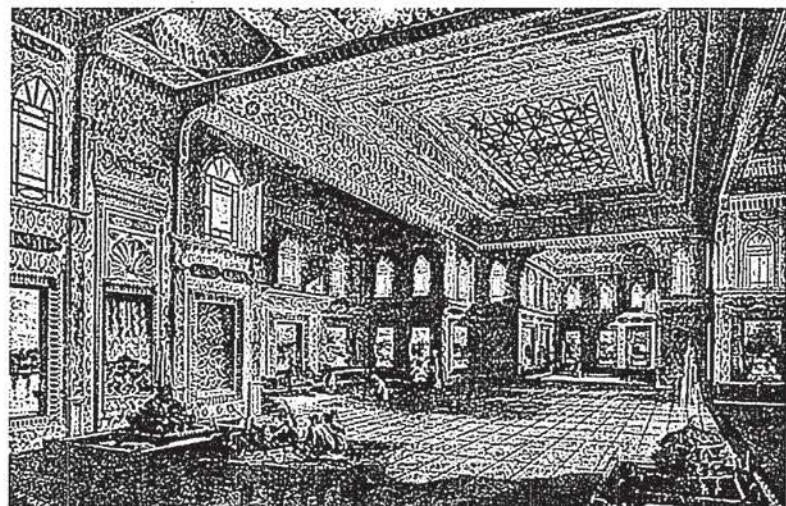
Doğu'nun tüm eski uygarlıklarından süzülmüş yönetim gelenekleri ile temeli atılan, güçlü hükümdar konutunun 17. yüzyıl Osmanlı tarihçi ve divan şairleri için referansı, Lahem Sultanı Numan İbn-i Emrul Kays'in Sasani Sultanı I. Yezdigird'in oğlu Behram-ı Gur için talihsiz Yunanlı mimar Sinimmar'a yaptırdığı Havernak Kasrıdır. Evliya Çelebi'nin çağdaşı Kâtîp Çelebi'nin "*Tuhfetü'l-ahyar fi'l hikem vel-emsal Ve'l eşar'*" adlı kitabında, doğunun tanınmış büyük ve eski binalarına ayırdığı bölümde yer alan Havernak adlı efsanevi köşk Dehhoda Sözlüğü'ne göre Irak'taki Necef şehrinin doğusunda, Hirede, nehre bakan korulukta inşa edilmiştir. Mimar başkasına daha iyisini yapamaması için yaptığı Kasır'dan aşağıya atılarak öldürülmüştür. İslam kaynaklarında dünyanın 30 büyük binasından biri olarak anılan Farsça Haverne (güzel çatılı ya da ziyafet yeri anlamında) Arapça Haverne Kasrı Burhan-ı Kat'ıye göre iki binadan oluşmaktadır. Birisi "sûr-i ziyafet" yani yemek ve eğlence, diğeri "Se-deyr" ibadet kasrıdır. Oldukça geniş bir coğrafyaya egemen olan Pers ve Sasani devletlerinin yıkılışından sonra bu coğrafyada kurulan müslüman devletler mimarlıklarını özellikle hükümdarlık yapılarını önceki dönemin görkemli ve efsanevi Sasani mirası üzerinden kurgulamışlardır.

sultanları gibi "sultan" ve "han" sanları ile anılan IV. Murad'ın soyut hükümdarlığında "Şah Murad" olmayı tercih etmesi kişiliği ve beğenileri üzerinde İran kaynaklı bir etki simgesi olarak düşünülebilir. Öte yandan Nef'in IV. Murad için yazdığı "Feridun Bayraklı Behram", Cemşid'in tahtı ve Feridun'un tacının nabıb olduğu ülkenin süsü gibi Sasani imgeleriyle yüklü kaside, şair Mülhem'iye yazdırdığı "Şehinşah-Name" adlı Farsça manzum tarihi de bu düşünceyi destekleyeceğ verilerdir.⁹

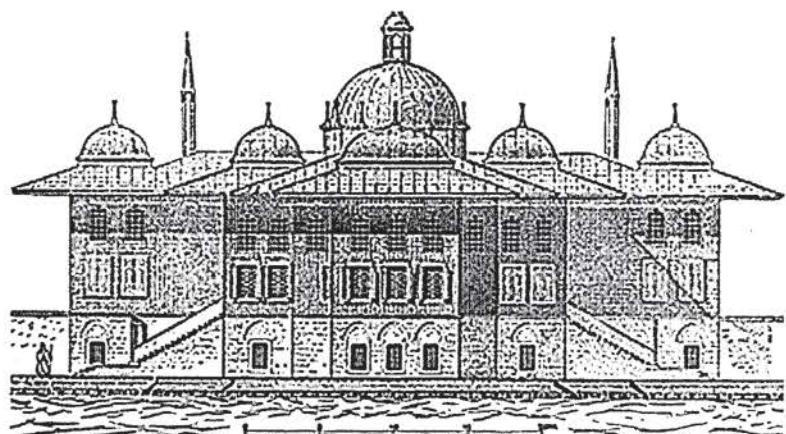
17. yüzyıl tarihçileri dışında Evliya Çelebi'de sultanata ait sofali divanhane tipindeki köşkleri sözgelimi Üsküdar Revan Köşkünü tanımlarken Beşiktaş Çinili Köşkü için Raşid ve Silahtar tarihlerinde yapılan Havernak Kasrı benzetmesini kullanmıştır. 17. yüzyıl Osmanlı entellektüellerinin bu idealize efsanevi kasra ilişkin tanımlamaları incelendiğinde ortaya heft behişt'in simgelediği, 8 mekânlı 4 sofali divanhane yanısıra üç kubbe ile simgelenen 6 mekânlı üç sofali divanhane şemasına yönelik bilgiler çıkmaktadır.

"Se-deyr" eski Pers dili olan Pehlevi dilinde yani eski Farsça'da 3 gökkubbe anlamına gelmektedir. Se-deyr Kasrı'nın özelliği *Kat'*'ye göre üç kubbeli olmasıdır. 3 gökyüzü ya da 3 gökkubbe mimari anlatımında birbirinden bağımsız üç farklı üst örtüyü çaprazlaşmaktadır. Deyr'in Arapça'da ibadet edilen köşe anlamına da geldiği düşünülürse *sedeyr* için ikinci bir yorum ibadet edilen üç köşedir. Her iki türlü düşünüldüğünde de ortaya çıkan mimari biçim birbirinden farklılaştırılmış üç bölüme sahip plan düzenini anlatmaktadır. Bu düzen de üç sofali divanhane olarak nitelenen plan şemasına sahip Topkapı Sarayı Revan Köşkü, Beşiktaş Çinili Köşk gibi köşklerin planlarını akla getirmektedir.

Topkapı Sarayı ve Beşiktaş Sarayı'ndaki her iki çinili köşkte plan düzenleri dışında ortak olan başka özellikler de vardır. Kubbeli çatı örtüsü, her ikisinin de içinde varoluğu döneme ilişkin kaynaklardan anlaşılan zengin su öğeleri biri üçlü diğer dörtlü sofali divanhane plan şemasına sahip köşklerin bir diğer ortak Özelliğidir. Özellikle iç mekânda yer alan zengin su öğeleri ile ilgili olarak Beşiktaş Sarayı'nın tümünü gösteren gravüründe Melling şu bilgileri vermektedir; "Resmin sağ tarafında görülen Acem Köşkü taştan yapılmış ve zemin katı üstündeki kısmı dıştan tamamıyla çini kaplıdır. İfrat derecesine varacak zenginlikteki su (oyunları) bir araya getirilmiştir. (Sular) pencerelerin arasında, farklı büyülükte ve piramit şeklinde düzenlenmiş mermer kâseler içine akmaktadır. Köşk'ün ortasında içinde çeşitli fiskiyelerden su

9

10

8, 9, 10 S. Hakkı Eldem'in
Çinili Köşk'e ait restitüsyon
çizimleri.

fişkiran büyük bir havuz vardır. İstanbul'daki çinili saray köşklerinin birincisi olan Topkapı Çinili Köşkü de daha önce değinildiği gibi Tursun Bey tarafından içindeki su oyunlarının zenginliği nedeniyle Neml suresine atıf yaparak Hz. Süleyman'ın sarayına benzetilmiştir. Doğu hükümdarlarının meşruiyetini cennet ögesi olarak kutlayan suyun, çini dekorasyonla bağdaştırıldığında rengârenk motiflerin üzerindeki sırları ile cennet ırmaklarının yansımalarını duvarlara taşıyarak sınırsız ve sonsuz bir cennet tahayyülü oluşturduklarını düşünmek yanlış olmaz.

Her iki çinili köşkte de ortak kültürel referanslarla atfedilmek istenen güç ve kutsallığın simgesel mimari anlatımı üzerleri kubbelerle vurgulanmış üç-dört sofali divanhane plan şemasıdır. Bu kubbelerden orta alanı örtenin üzerine bir aydınlatıcı feneri yapılmıştır. Otağ tüngüğünü sembolik olarak çağrıştıran bu ışık fenerleri Osmanlı yönetiminin Orta Asya'dan miras getirdiği hükümdarlık simbolü 3 ya da 4 sofali divanhane planlı, çini kaplı hükümdar köşkü/otağı geleneğini devam ettirdiğini göstermektedir.

Sonuç olarak Dolmabahçe Sarayı arazisinde varlığını 1855 yılına kadar sürdürmüş olan 19. Osmanlı Sultanı IV. Mehmed'in yaptırdığı Çinili Köşk'e döneminde atfedilen simgesel anlamlar kendilerini Doğu'nun tartışmasız tek hâkimi gören Osmanlı Sultanları'nın yüzünü mekânsal olarak batıya dönmeden önce yaptırmış olduğu İran geçiş alanından transfer edilmiş doğulu hükümlerin sembollerini katıksız olarak içeren son örneklerden biri olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Dipnotlar

- 1 Dolmabahçe Sarayı'nın yapımında çalışan Garabet Balyan Sarayı'ı izinle gezmeye gelen Theophile Gauthier'yi burada kabul etmiştir.
- 2 Sedat Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, II, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayımları, İstanbul 1974, s. 125
- 3 a.g.e., s.126
- 4 Ayrıntılı bilgi için bkz Sedad Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar II*.
- 5 a.g.e., s. 125
- 6 E. Esin, "Orduğ (Başlangıçtan Selçuklulara Kadar Türk Hakan Şehri)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 10, 1968, s. 135-215.
- 7 E. Esin, *Türk Kültür Tarihi İç Asya'daki Erken Safhalar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1985.
- 8 H. F. Diker, *Topkapı Sarayında Revan ve Bağdat Köşkleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000
- 9 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Fırat Diker, *Topkapı Sarayı'nda Revan ve Bağdat Köşkleri*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.
- * Büyük Ayı takım yıldızı.

Kaynaklar

- D'OHSSON, Ignatius Mouradgea, *Tableau Général de L'Empire Othoman, divisé en deux parties,dont l'une comprend la législation Mahométane, l'autre, l'histoire de l'Empire Ottoman & Planches*, Paris 1787-1789(I-II), 1820(III), İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi.
- DÍKER, H. F., *Topkapı Sarayı'nda Revan ve Bağdat Köşkleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.
- ELDEM, S. H., *Köskler ve Kasırlar II*, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayıncı, İstanbul 1974.
- ESİN, E., *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, İstanbul 2004.
- ESİN, E., (1985), "Ordu' Türk Saray Mimarisinin Onbeşinci Asırdan Önceki Tarihçesi", *TBMM Milli Saraylar Sempozyumu*, İstanbul 15-17 Kasım 1984, s. 22-26.
- ESİN, E., *Türk Kültür Tarihi İç Asya'daki Erken Safhalar*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 1985.
- ESİN, E., "Burkan ve Mani Dinleri Çevresinde Türk Sanatı", *Türk Kültürü El Kitabı*, c. 2, Ankara 1972.
- ESİN, E., "Ordu (Başlangıçtan Selçuklulara Kadar Türk Hakan Şehri)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 10, 1968, s. 135-215.
- EVLİYA Çelebi., *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul*, Haz: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağılı, Yapı Kredi Yayıncıları, İstanbul 2006.
- Konstantinopolis Kenti ve Varoşlarının (Avrupa ve Asya) Planı. Fr. Kauffer (Jean-Denis Barbié du Bocage tarafından geliştirilmiş haliyle), *Voyage Pittoresque de Constantinople et des Rives du Bosphore, Collection des Planches*, Treuttel et Würtz, Paris, 1819, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi.
- LÂTİFÎ, *Evsâf-i İstanbul*, Haz: N. Suner Pekin), İstanbul Fetih Cemiyeti Yayıncıları, İstanbul 1977.
- Antoine-Ignace Melling, (1819) *Voyage Pittoresque de Constantinople et des Rives du Bosphore, Collection des Planches & Texte (d'après les dessins de M.Melling, Architecte de l'Empereur Selim III et dessinateur de la Sultane Hadidgé sa soeur)*, Treuttel et Würtz, Paris 1819, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi.
- MERİÇ Uğraş, H., *Topkapı Sarayı Çinili Köşk / Sirça Saray: İşlevi, Anlamı ve Tarihsel Gelişimi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010.
- TURSUN BEY, *Târih-i Ebü'l Feth*, Haz: Mertol Tulum, İstanbul 1977.